

Tomasz Grzegorzczuk

Odpowiedzialność posiłkowa w obecnym prawie karnym skarbowym i w przyszłej u.k.s.

Palestra 41/1-2(469-470), 24-31

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Odpowiedzialność posiłkowa w obecnym prawie karnym skarbowym i w przyszłej u.k.s.

1. Odpowiedzialność posiłkowa to szczególna postać odpowiedzialności o charakterze majątkowym znana jedynie prawu karnemu skarbowemu. Jest ona aktualna wyłącznie przy przestępstwach skarbowych (art. 32 u.k.s.) i wykluczona na gruncie wykroczeń skarbowych (art. 36 u.k.s.).

Odpowiedzialność posiłkowa to odpowiedzialność osoby trzeciej, ale nie za czyn sprawcy przestępstwa, lecz jedynie za grzywnę wymierzoną temuż sprawcy oraz koszty postępowania. W świetle art. 32 § 1 u.k.s. odpowiedzialność taką nałożyć można w całości lub w części na osobę fizyczną lub prawną, zrzeszenie lub organizację, choćby nie miała ona osobowości prawnej, jeżeli sprawca czynu działał, jako jej zastępca załatwiający jej sprawę, jako pełnomocnik, zarządca, pracownik lub w jakimkolwiek innym charakterze, a zastępowany podmiot odniósł lub mógł odnieść z przestępstwa skarbowego jakąkolwiek korzyść majątkową. Celem tej instytucji jest więc zabezpieczenie interesu finansowego Skarbu Państwa w zakresie jego należności płynących z racji orzeczonej grzywny i zasądzonych kosztów postępowania¹.

Nałożenie odpowiedzialności posiłkowej uzależnione jest do zaistnienia okre-

ślonego związku między sprawcą i jego czynem a odpowiedzialnym posiłkowo. Pierwszym warunkiem jest, aby sprawca działał jako zastępca odpowiedzialnego posiłkowo. Zastępcą takim w świetle cytowanego art. 32 u.k.s. jest każda osoba fizyczna, która w jakimkolwiek charakterze załatwia sprawę innej osoby, w tym zwłaszcza gdy jest to pełnomocnik, zarządca lub pracownik tego podmiotu. Może to być jednak także i osoba działająca w innym charakterze, ale tylko przy świadomości zastępowanego. Nie można nakładać odpowiedzialności posiłkowej na określony podmiot, który zastępowany był przez sprawcę bez swej wiedzy i aprobaty. Zatem *negotiorum gestio* nie daje podstaw do przypisania odpowiedzialności posiłkowej². Daje ją natomiast tzw. zastępstwo dalsze, o ile w danym stosunku było ono dopuszczalne. W istocie więc odpowiedzialność posiłkowa może być nałożona jedynie wtedy, gdy osobie zastępowanej można jak gdyby zarzucić winę w wyborze (*culpa in eligendo*) lub w zakresie nadzoru (*culpa in custodiendo*)³. Tym samym zatem nie da się nałożyć odpowiedzialności posiłkowej na podmiot zastępowany przez przedstawiciela ustawowego, zastępowanemu nie służyło tu bo-

wiem ani prawo wyboru, ani nadzoru. Drugim warunkiem nałożenia odpowiedzialności posiłkowej, wynikającym z art. 32 § 1 u.k.s. jest, aby zastępowany uzyskał lub mógł uzyskać z zachowania sprawcy jakąkolwiek korzyść majątkową. Odpowiedzialność ta wiąże się bowiem z faktem działania sprawcy przestępstwa w interesie zastępowanego. Jeżeli zatem sprawca działał wyłącznie w celu przysporzenia korzyści sobie, wykorzystując swą pozycję u zastępowanego, to ten ostatni nie może ponosić odpowiedzialności posiłkowej. Nie jest natomiast istotne czy zastępowany miał świadomość uzyskania (możliwości uzyskania) owej korzyści, ani też czy korzyść ta oznaczała uszczerbek finansowy Skarbu Państwa. Nawet gdyby mocodawca odnieść miał korzyść zupełnie nieświadomie, jak i gdy nie nastąpił żaden uszczerbek finansowy Skarbu Państwa (np. doszło tylko do narażenia na uszczuplenie cła, podatku czy opłaty skarbowej lub czyn przybrał jedynie postać usiłowania), możliwe jest nałożenie odpowiedzialności posiłkowej.

2. Odpowiedzialnym posiłkowo nie może być osoba, która sama ponosi odpowiedzialność karną skarbową w związku z tym samym przestępstwem. Jeżeli zatem np. właściciel firmy wspólnie z pracownikiem dopuszcza się przestępstwa skarbowego (np. w sferze ksiąg handlowych) lub wydał pracownikowi polecenie działania stanowiącego przestępstwo, bądź pomagał przy jego popełnianiu, to staje się on współsprawcą lub sprawcą kierowniczym albo podżegaczem lub pomocnikiem do przestępstwa i nie można na niego nakładać odpowiedzialności posiłkowej. Odpowiedzialność posiłkowa może być natomiast na-

łożona, gdyby osoba ta została uniewinniona lub wprawdzie skazana, ale za zupełnie inny czyn skarbowy niż sprawca przestępstwa, z którym odpowiedzialność ta się wiąże. Odpowiedzialność posiłkowa może też być nałożona w sytuacji, gdy odpowiedzialność karną skarbową ponoszą właściciel firmy i pracownik, ale firma działa jako jednoosobowa spółka z ograniczoną odpowiedzialnością (art. 158 § 2 k.h.); w takim wypadku odpowiedzialność posiłkowa obciążać może spółkę jako osobę prawną. W przypadku spółki cywilnej (art. 860 i n. k.c.) odpowiedzialność posiłkową ponosić mogą wszyscy ci jej wspólnicy, którzy nie ponoszą odpowiedzialności karnej skarbowej, a nie sama spółka, która podmiotowości prawnej nie posiada; gdyby zatem wszyscy oni wspólnie popełnili przestępstwo skarbowe i odpowiadali jak współsprawcy albo jako sprawca, podżegacz i pomocnik, to odpowiedzialność posiłkowa współników nie wchodzi w rachubę.

3. Warunkiem nałożenia odpowiedzialności posiłkowej jest ukaranie (skazanie) sprawcy przestępstwa. Jeżeli zatem sprawca przestępstwa nie został ujawniony albo nie udowodniono mu odpowiedzialności lub zachodzą przeszkody prawne w pociągnięciu go do niej, to postępowanie musi być umorzone a odpowiedzialność posiłkowa w rachubę nie wchodzi, w tym także wobec poniesionych w takim postępowaniu kosztów procesu. Odpowiedzialność posiłkowa jest bowiem możliwa jedynie wobec kary grzywny oraz w stosunku do kosztów postępowania, którymi obciążono ukaranego (skazanego), a nie kosztów procesu w ogóle poniesionych. Odpowiedzialność posiłkowa jest wyłączona także

w razie znikomego społecznego niebezpieczeństwa czynu, jako że powoduje ono umorzenie postępowania karnego skarbowego (art. 2 i 126 § 1 u.k.s. w zw. z art. 26 k.k. i 11 pkt 2 k.p.k.).

4. Nałożenie odpowiedzialności posiłkowej następuje w orzeczeniu karnym finansowego organu orzekającego (art. 203 u.k.s.) lub w wyroku sądowym wydanym w sprawie karnej skarbowej. Osoba, która ma być odpowiedzialnym posiłkowo, winna jednak być już w postępowaniu przygotowawczym wezwana do udziału w procesie w tym charakterze (art. 139 § 1 zd. 1 u.k.s.). Nie można zatem czynić odpowiedzialnym posiłkowo podmiotu, którego w toku dochodzenia skarbowego (śledztwa) nie wezwano do procesu. Wezwanie winno nastąpić w formie pisemnej z przytoczeniem okoliczności uzasadniających odpowiedzialność posiłkową (art. 139 § 1 *in fine*). Ponieważ wezwanie takie jest wstępnym rozstrzygnięciem pewnej kwestii winno ono, z uwagi na treść art. 143 § 1 u.k.s., przybrać postać postanowienia⁴, w uzasadnieniu którego wskaże się także na okoliczności uzasadniające uczynienie danej osoby odpowiedzialnym posiłkowo. Postanowienie to jest niezaskarżalne i pełni rolę podobną do postanowienia o przedstawieniu zarzutów wobec oskarżonego w procesie karnym skarbowym.

Z treści art. 32 § 1 u.k.s. wynika, że odpowiedzialnym posiłkowo może być zarówno osoba fizyczna, jak i osoba prawna lub podmiot nie mający osobowości prawnej. W świetle zaś art. 33 § 2 u.k.s. odpowiedzialność posiłkowa może być nałożona na kilka osób, jeżeli spełniają one wymogi wynikające z art. 32 § 1 u.k.s. Jak już wcześniej wskazano jest to możliwe choćby przy wspólni-

kach spółki cywilnej, w ramach której sprawca dopuścił się przestępstwa. Wchodzi to wszak w rachubę i wtedy, gdy sprawca działał jako zastępca kilku różnych osób, w tym i prawnych, dopuszczając się przestępstwa. Owymi kilkoma odpowiedzialnymi może więc być zarówno kilka osób fizycznych jak i prawnych lub kilka podmiotów bez osobowości prawnej, bądź wreszcie w konfiguracji mieszanej. Odpowiedzialność posiłkowa jest zatem jedynym, jak dotąd, w prawie karnym przypadkiem odpowiedzialności osób innych niż fizyczne, z tym że – jak wspomniano – nie jest to odpowiedzialność karna za czyn lecz odpowiedzialność majątkowa osoby trzeciej za realizację finansowych reakcji karnych zastosowanych wobec sprawcy przestępstwa.

Do 7 grudnia 1991 r. z grona podmiotów, które można obciążać odpowiedzialnością posiłkową, wyłączone były instytucje państwowe (art. 32 § 2). Zakaz ten zniesiono ustawą z 10 października 1991 r. o zmianie ustawy karnej skarbowej (Dz.U. Nr 107, poz. 458), skreślając przepis § 2 art. 32 u.k.s., co u niektórych autorów wywołało krytykę, jako że – ich zdaniem – przy instytucjach państwowych odpowiedzialność posiłkowa jest w ogóle bezprzedmiotowa, gdyż grzywna i koszty, za które odpowiedzialny posiłkowo odpowiada, są przecież i tak dochodem Skarbu Państwa⁵. Zauważyć jednak należy, że w świetle art. 120 § 12 k.k. instytucją państwową są także przedsiębiorstwa, w których państwo jest tylko udziałowcem, a więc podmioty, których majątek nie musi być w pełni majątkiem Skarbu Państwa. Jak zauważył więc Sąd Najwyższy w uchwale z 17 listopada 1993 r.

(I KZP 18/93)⁶ instytucjami państwowymi są też i spółki kapitałowe, w których obok osób fizycznych i nieuspołecznionych osób prawnych udziałowcem lub akcjonariuszem jest Skarb Państwa. Nie wydaje się zatem, aby dokonane w 1991 r. włączenie instytucji państwowych do grona podmiotów, na które może być nałożona odpowiedzialność posiłkowa, było nieprawidłowe. Zauważyć też należy, iż nakładanie odpowiedzialności posiłkowej jest fakultatywne i organ orzekający na podstawie całokształtu okoliczności ma ustalić, czy odpowiedzialność ta jest potrzebna, zasadna i konieczna. Ustalenie to jest niewątpliwie łatwiejsze przy udziale w postępowaniu odpowiedzialnego posiłkowo.

5. W przypadku wielości podmiotów mogących ponosić odpowiedzialność posiłkową, każdy z nich winien być odrębnie wezwany do postępowania już w toku dochodzenia (śledztwa) skarbowego. Przy rozstrzygnięciu o zakresie ich odpowiedzialności organ orzekający na podstawie całokształtu okoliczności może ustalić różny zakres odpowiedzialności, a gdyby tego nie uczyniono odpowiedzialność ma charakter solidarny (art. 33 § 2 u.k.s.).

Od momentu wezwania do procesu odpowiedzialny posiłkowo staje się stroną postępowania (art. 137 § 1 *in fine* oraz 261 u.k.s.). Jeżeli nie jest to osoba fizyczna czynności procesowych dokonuje zań organ uprawniony do działania w jej imieniu (art. 139 § 2 u.k.s.). Każdy odpowiedzialny posiłkowo (jego organ) może ustanowić pełnomocnika, zgodnie z art. 87 § 1 i 2 k.p.c. (art. 139 § 5 u.k.s.).

6. Osoba wezwana do postępowania w charakterze odpowiedzialnego posiłkowo ma w procesie pozycję szczególną.

Jest ona stroną postępowania, może więc m.in. składać wnioski dowodowe (art. 152 k.p.k. w zw. ze 152 u.k.s.) i uczestniczyć w niektórych czynnościach dowodowych dochodzenia (art. 173 u.k.s.) oraz wnosić środki zaskarżenia (art. 206, 208 i 269 u.k.s.). Odpowiedzialny posiłkowo winien też stawiać się na każde wezwanie organu i można doprowadzić go przymusowo (art. 66 k.p.k. w zw. z art. 139 § 3 u.k.s.), jednak jego nie stawienie się na rozprawę nie tamuje toku procesu (art. 262 u.k.s.). Odpowiedzialny posiłkowo może występować z kasacją (art. 261 u.k.s. i 464 k.p.k.) i o uchylenie prawomocnego rozstrzygnięcia organu finansowego (art. 227 u.k.s.). Osobie odpowiedzialnej posiłkowo grozi, podobnie jak oskarżonemu, postępowanie wobec nieobecnego, jeżeli przebywa ona stale za granicą albo ma tam swą siedzibę (cudzoziemcy) lub gdy nie można ustalić jej miejsca zamieszkania, bądź pobytu w kraju (art. 222 § 2 i 271 u.k.s.). Jedyne w postępowaniu przed sądem osobie takiej można wówczas ustanowić pełnomocnika z urzędu w osobie adwokata (art. 273 § 3).

Odpowiedzialny posiłkowo nie składa zeznań. Odbiera się natomiast od niego wyjaśnienia (art. 139 § 4 u.k.s.). Nie ma więc obowiązku mówienia prawdy pod rygorem odpowiedzialności za fałszywe zeznawanie. W odróżnieniu od oskarżonego odpowiedzialny posiłkowo nie może jednak odmówić wyjaśnień według swej woli. Jest obowiązany je złożyć na wezwanie organu procesowego. Stosuje się natomiast do niego art. 165–168 k.p.k. Odmowa złożenia wyjaśnień jest tu zatem możliwa jedynie, gdy jest on osobą najbliższą wobec oskarżonego (art. 165), a odmowa odpowiedzi

na pytanie, gdy odpowiedź ta mogłaby narazić go lub osobę mu najbliższą na odpowiedzialność karną (art. 166). Odpowiedzialny posiłkowo może też wnieść o zwolnienie go od wyjaśniania, gdy pozostaje z oskarżonym w szczególnie bliskim stosunku osobistym (art. 167 k.p.k.). Przesłuchania, o których wyżej mowa, odnoszą się do osoby odpowiedzialnej posiłkowo, jeżeli zatem wezwano w tym charakterze osobę inną niż fizyczna, wyjaśnienia odbiera się od osoby (osób) będących organem danego podmiotu.

Odpowiedzialnemu posiłkowo winno zależeć, bądź to na wykazaniu braku odpowiedzialności oskarżonego, co automatycznie eliminuje odpowiedzialność posiłkową, bądź też wykazaniu braku podstaw do odpowiedzialności posiłkowej, tj. braku elementu zastępstwa oskarżonego wobec odpowiedzialnego posiłkowo lub braku możliwości osiągnięcia jakichkolwiek korzyści z działań oskarżonego. Odpowiedzialny posiłkowo powinien zatem starać się składać wyjaśnienia, gdyż jest to najprostszy sposób wykazania dowodowego powyższych okoliczności uwalniających go od ewentualnej odpowiedzialności. Nie wyklucza to oczywiście składania przez odpowiedzialnego, jako strony, wniosków dowodowych, np. przedkładania dokumentów, powoływania jako świadków swych pracowników itp. dla udowodnienia braku podstaw odpowiedzialności posiłkowej.

7. Nałożenie odpowiedzialności posiłkowej ma dla procesu karnego skarbowego szczególne znaczenie, gdyż przy jej przyjęciu przy ustalaniu wysokości grzywny bierze się pod uwagę także stosunki majątkowe odpowiedzialnego posiłkowo (art. 33 § 1 u.k.s.), a nie tylko

– jak nakazuje kodeks karny (art. 50 § 3 w zw. z art. 2 u.k.s.) – stosunki majątkowe i dochody sprawcy. Z uwagi zatem na sytuację majątkową odpowiedzialnego posiłkowo grzywna może być znacznie wyższa niż gdyby orzekano ją mając na względzie jedynie możliwości płatnicze oskarżonego. Ponieważ wymiar grzywny jest też generalnie uzależniony od społecznego niebezpieczeństwa czynu (art. 50 § 2 k.k.), przeto gdy z różnych względów orzeka się grzywnę stosunkowo niską, realną do uzyskania od samego oskarżonego, zasadne będzie zrezygnowanie z odpowiedzialności posiłkowej, mimo że zachodzą ku niej podstawy. Możliwe jest też orzeczenie tej odpowiedzialności jedynie do określonej części grzywny lub kosztów (art. 32 *in principio* u.k.s.). Z drugiej wszak strony zauważyć trzeba, że w razie śmierci skazanego po uprawomocnieniu się orzeczenia, istnienie odpowiedzialności posiłkowej ułatwia realizację kary grzywny, gdyż śmierć taka zmusza do umorzenia postępowania wykonawczego prowadzonego wobec skazanego, ale nie znosi odpowiedzialności posiłkowej (art. 33 § 3 u.k.s.). W razie zatem śmierci skazanego, który nie zdążył jeszcze uregulować grzywny lub kosztów, do ich uiszczenia zobowiązany jest odpowiedzialny posiłkowo. Jeżeli zaś odpowiedzialności tej nie nałożono, grzywna nigdy już nie będzie ściągana. Gdyby natomiast śmierć skazanego nastąpiła przed uprawomocnieniem się orzeczenia, postępowanie karne musi być umorzony (art. 11 pkt 5 k.p.k. i 126 § 1 u.k.s.), co automatycznie eliminuje odpowiedzialność posiłkową.

Nałożona odpowiedzialność posiłkowa ma charakter jedynie subsydiarny

w stosunku do odpowiedzialności samego skazanego. Grzywnę i koszty ściąga się bowiem od odpowiedzialnego posiłkowo dopiero wówczas, gdy nie można ich ściągnąć od skazanego (art. 34 § 1 u.k.s.). Zatem po uprawomocnieniu się orzeczenia organu finansowego lub wyroku sądu należy wezwać skazanego do uiszczenia grzywny w terminie 14 dni, a w razie bezskutecznego upływu tego terminu przystąpić do egzekucji (art. 241 § 1 i 2 u.k.s. oraz art. 149 § 1 i 2 k.k.w.). Orzeczenie organu finansowego egzekwowane jest w trybie egzekucji administracyjnej (art. 242 u.k.s.) a wyrok sądu w egzekucji sądowej. Dopiero gdy egzekucje te okażą się bezskuteczne należy wezwać odpowiedzialnego posiłkowo do uregulowania grzywny lub kosztów albo pozostałej tylko ich części i ściągnąć je od niego (art. 34 § 2 u.k.s.). Jeżeli od odpowiedzialnego posiłkowo nie udało się ściągnąć grzywny albo ściągnięto tylko jej część, postępowanie wykonawcze zwraca się znów przeciwko skazanemu, wobec którego zarządza się wykonanie zastępczej kary pozbawienia wolności za grzywnę (art. 34 § 3 i 246 u.k.s.). Odpowiedzialny posiłkowo ponosi swą odpowiedzialność także i wtedy, gdy niemożność ściągnięcia grzywny od skazanego (art. 34 § 1 u.k.s.), wynika z faktu ucieczki za granicę lub ukrycia się sprawcy i braku jego majątku, z którego można by ją ściągnąć.

Odpowiedzialność posiłkowa ma charakter czysto osobisty, przeto w razie śmierci odpowiedzialnego posiłkowo nie obciąża ona spadku (art. 33 § 4 u.k.s.) i nie staje się długiem spadkowym (art. 922 i 1030 k.c.). Sytuacja skazanego ulega tu istotnemu pogorszeniu, gdyż

w razie śmierci odpowiedzialnego posiłkowo skazanemu grozi zastępcze pozbawienie wolności za nie uregulowaną grzywnę.

8. Odpowiedzialność posiłkowa jest sprawdzoną instytucją prawa karnego skarbowego. Funkcjonuje tu ona jako swoiste wzmocnienie karnej reakcji finansowej za czyny godzące w interes fiskalny Państwa, jako zabezpieczenie realności uiszczenia nałożonej grzywny i kosztów procesu. Jest zatem zrozumiałe, że także projekt nowego prawa karnego skarbowego⁷ utrzymuje tę instytucję.

Projekt ten modyfikuje jednak ową odpowiedzialność, gdyż przyjmuje, iż odpowiedzialny posiłkowo odpowiadać miałby za grzywnę oraz za ściągnięcie równowartości pieniężnej przedmiotu przypadku, nie odpowiadałby natomiast za koszty procesu (art. 22 § 1 i 2 proj.). Ściągnięcie równowartości pieniężnej przedmiotu przypadku byłoby, w świetle projektu, orzekane w razie niemożności orzeczenia samego przypadku rzeczy, gdy przedmiot został zniszczony, zgubiony lub z innych przyczyn nie może być objęty w posiadanie (art. 29 proj.). Projekt zakłada jednocześnie, że nałożenie odpowiedzialności posiłkowej łączyłoby się też z nałożeniem obowiązku zwrotu Skarbowi Państwa, uzyskanej poprzez działanie sprawcy – zastępcy odpowiedzialnego, korzyści majątkowej (art. 22 § 5 proj.).

Odpowiedzialność nadal mogłaby być nakładana na osoby fizyczne, osoby prawne oraz jednostki organizacyjne nie mające osobowości prawnej, jeżeli sprawca przestępstwa skarbowego był zastępcą owej osoby (jednostki) działającym w jej imieniu lub interesie, a dany podmiot odniósł lub mógł odnieść

z działania sprawcy jakkolwiek korzyść majątkową (art. 22 § 1 proj.). Jak widać projekt bardziej ogólnie niż obecna u.k.s. określa związek między sprawcą i jego czynem a odpowiedzialnym posiłkowo, akcentując jedynie, iż chodzi tu o działanie „w imieniu lub interesie” owego podmiotu. Projekt wyjaśnia przy tym, iż korzyścią majątkową w prawie karnym skarbowym jest korzyść dla siebie, innej osoby fizycznej, prawnej lub jednostki organizacyjnej albo dla grupy osób prowadzących zorganizowaną działalność przestępczą (art. 47 § 10). Zapis ten wydaje się jednak zbędny gdyż powtarza treść art. 116 § 4 rządowego proj. k.k. przesłanego już do Sejmu. Z grona podmiotów mogących być odpowiedzialnymi posiłkowo projekt wyłącza „organy i instytucje administracji publicznej” (art. 23 § 1), ale nie wyjaśnia bliżej pojęcia „instytucji administracji publicznej”.

9. Ponieważ projekt stoi na stanowisku, że wszystkie sprawy o przestępstwa skarbowe należałyby do kompetencji orzeczniczej sądów, a organy finansowe mogłyby jedynie prowadzić tu dochodzenie i występować z oskarżeniem⁸, to w przedmiocie odpowiedzialności posiłkowej rozstrzygałby zawsze sąd, a nie jak dziś także finansowy organ orzekający. Projekt precyzuje natomiast, że osobą pociągniętą do odpowiedzialności posiłkowej stawałby się ten, kogo wezwano do procesu w tym charakterze w toku postępowania przygotowawczego wydając stosowne postanowienie (art. 121 § 1 i 2). Postanowienie takie mogłoby jednak być wydane także i przez sąd po wniesieniu oskarżenia (art. 121 § 3). W postanowieniu tym wskazywano by osobę oskarżonego, zarzucany mu czyn,

osobę pociąganą do odpowiedzialności posiłkowej oraz podstawy tego pociągnięcia (art. 121 § 4). Ponieważ stosowany byłby tu k.p.k., to pamiętać należy, iż według art. 91 § 1 pkt 5 projektu nowego k.p.k. każde postanowienie winno być z urzędu uzasadnione, o ile ustawa nie zwalnia z tego obowiązku.

Odpowiedzialny posiłkowo mógłby korzystać z pomocy pełnomocnika, którym mógłby być adwokat lub radca prawny (art. 120 proj.). Nadal też składałby on wyjaśnienia, a nie zeznania jako świadek (art. 122 § 3 proj.). Do odpowiedzialnego posiłkowo i jego pełnomocnika stosowano by odpowiednio niektóre, enumeratywnie wyliczone, przepisy nowego k.p.k. o oskarżonym i jego obrońcy (art. 122 § 1 proj.). Przyjmuje się tu m.in., że odpowiedzialny posiłkowo byłby ustawowo zwolniony z dowodzenia braku podstaw do swej odpowiedzialności, miałby obowiązek stawiania się na każde wezwanie organu z możliwością przymusowego doprowadzenia, mógłby posiadać do trzech pełnomocników, stosowano by doń odpowiednio przepisy o „ochronie niezbędnej”, mógłby zawsze odmówić złożenia wyjaśnień⁹, żądać w toku dochodzenia udziału pełnomocnika w czynności przesłuchania, dotyczyłby go też zakaz *reformationis in peius* przy ponownym rozpoznawaniu sprawy w I instancji. Jego niestawiennictwo na rozprawę nadal nie tamowałoby toku procesu, jednak w razie usprawiedliwienia nieobecności i wniesienia o odroczenie rozprawy, nie wolno byłoby przeprowadzić jej pod jego nieobecność; tam zaś, gdzie byłaby prowadzona, wydany wyrok musiałby być traktowany wobec odpowiedzialnego posiłkowo jako zaoczny (art. 148

proj. u.k.s.). Do wznowienia procesu mogłoby dojść także wtedy, gdyby nowe fakty lub dowody wskazywały jedynie na niesłuszność nałożenia odpowiedzialności posiłkowej (art. 153 proj. u.k.s.). Sytuacja odpowiedzialnego posiłkowo byłaby zatem w toku procesu bardziej niż dziś zbliżona do sytuacji prawnej oskarżonego.

Realizacja nałożonej prawomocnie odpowiedzialności posiłkowej wyglądałaby podobnie jak dziś. Można byłoby do niej przystąpić dopiero, gdy skazany

nie uiści grzywny i zostanie stwierdzone, że nie można jej ściągnąć w drodze egzekucji. Gdyby zaś uregulowano w ten sposób tylko część grzywny, odpowiedzialny posiłkowo odpowiadałby jedynie za część nie uregulowaną przez skazanego (art. 174 § 1 i 2 proj. u.k.s.). Nadal też nie byłoby możliwe stosowanie wobec odpowiedzialnego posiłkowo zastępczej kary pozbawienia wolności, ani też przewidzianej w projekcie nowego k.k. i projekcie nowej u.k.s. tzw. pracy społecznie użytecznej (art. 174 § 3 i 4 proj. u.k.s.).

Przypisy:

¹ Akcentuje to np. Z. Siwik: *Ustawa karna skarbowa. Wprowadzenie*, Warszawa 1996, s. XXIX.

² Tak też Z. Siwik: *Systematyczny komentarz do ustawy karnej skarbowej. Część ogólna*, Wrocław 1993, s. 379.

³ Zob. F. Prusak: *Prawo i postępowanie karne skarbowe*, Warszawa 1996, s. 35; Z. Siwik: op. cit., s. 377, K. Sitkowska: *Przestępstwa i wykroczenia skarbowe*, Warszawa 1995, s. 33.

⁴ Tak też F. Prusak: *Ustawa karna skarbowa z komentarzem*, Warszawa 1995, s. 230.

⁵ Tak np. Z. Siwik: op. cit., s. 376–377.

⁶ OSNKW 1993, z. 11–12, poz. 65; zob. też R. Góral: *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Warszawa 1996, s. 147.

⁷ Posłużono się tu projektem w wersji z lipca 1996 r. przygotowanym w Ministerstwie Sprawiedliwości i skorygowanym już z rządowym projektem k.p.k. przekazanym Sejmowi.

⁸ Szerzej o tym zob. T. Grzegorzcyk: *O projektowanych zmianach procedury karnej skarbowej*, „Przegląd Sądowy” 1995, z. 7–8, s. 93 i n.

⁹ W tym miejscu rodzi się pewna wątpliwość, gdyż projektodawcy nakazują odpowiednio stosować z jednej strony art. 171 proj. k.p.k. o prawie do odmowy wyjaśnień, z drugiej zaś także art. 178 i 181 proj. k.p.k. o prawie świadka do odmowy zeznań i zwolnienia od zeznawania, co nie ułatwia ustalenia sytuacji prawnej odpowiedzialnego posiłkowo w przyszłym procesie karnym skarbowym.